

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2016 / Vol. XXXV / 3 / 111-121
Pregledni naučni rad
UDK: 349.6(4-672EU)
502.14(4-672EU)

ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE U EVROPSKOM PRAVU

Vladan Ivanović*
Advokat u Kruševcu

Ekonomski i privredni razvoj poslednjih decenija kao i ubrzana industrijalizacija i tehničko tehnološki napredak uz primenu novih tehnologija i povezivanje svih zemalja u evropske i svetske ekonomske, privredne, saobraćajne i druge tokove zasnovanim, u prvom redu, na dostignućima tehnike i nauke doveo je do određenog stepena i nivoa zagađenosti osnovnih prirodnih resursa živog sveta. Upravo zbog velikog značaja uređivanja, unapređenja i zaštite životne sredine u celosti ili pojedinih njenih segmenata: vode, vazduha, zemljišta, flore i faune i međunarodna zajednica je putem više univerzalnih (pod okriljem OUN) ili regionalnih (Savet Evrope i Evropska unija) pravnih akata postavila pravne standarde u ovoj oblasti koje su pojedine države, pa tako i naša država, dužne da implementiraju u svoje nacionalno zakonodavstvo kao jedan od atributa pravne države. To je osnova za određenje Srbije kao države u kojoj se čvrsto štiti princip održivog razvoja. Upravo o evropskim standardima koje je i naša država implementirala tokom 2005. godine donošenjem novog "ekološkog" zakonodavstva govori ovaj rad.

KLJUČNE REČI: Životna sredina / Zaštita / Uređenje / Pravni standardi / Evropsko pravo

* E-mail: mr.vladan.ivanovic@gmail.com

1. UVODNA RAZMATRANJA

Ekonomski razvoj poslednjih godina i ubrzana industrijalizacija kao i tehničko tehnološki napredak uz primenu novih tehnologija i povezivanje naše zemlje u evropske i svetske ekonomske, privredne, saobraćajne i druge tokove zasnovanim, u prvom redu, na dostignućima tehnike i nauke doveo je do određenog stepena i nivoa zagađenosti osnovnih prirodnih resursa živog sveta. To je nametnulo potrebu da sva ova zbivanja i promene moraju biti obuhvaćene i sadržajem određenog sistema pravnih normi kao dela ukupnog društvenog sistema.

Taj bi sistem pravnih normi utvrdio uslove, način, postupke i kriterijume za korišćenje novih tehnologija bez čega nema privrednog i društvenog razvoja zemlje i napretka stanovništva, ali koji bi doveo do smanjenja ili ograničenja oblika i vidova zagađenja ili ugrožavanja životne sredine u celini ili pojedinih njenih segmenata, odnosno koji bi doveo do "održivog razvoja" osnovnih elemenata životne sredine (Ball, Bel, 1991: 178-186). Suština je ovog zahteva da se iznađu, utemelje i institucionalizuju takva optimalna rešenja koja će omogućiti, s jedne strane, nesmetani razvoj procesa proizvodnje i korišćenja određenih mašina, uređaja i aparata, opasnih izvora energija i sirovina, a s druge strane, koji obezbeđuje nesmetani i neugroženi sistem zaštite životne sredine u onom stepenu koji neće štetno uticati na život i zdravlje ljudi, odnosno opstanak živog sveta na zemlji.

To podrazumeva usklađivanje ekonomskog razvoja sa interesima zaštite životne sredine, a što se u velikoj meri može postići propisivanjem ekonomsko-ekoloških kriterijuma koji bi bili praćeni određenom zakonskom i podzakonskom regulativom, adekvatnim sprovođenjem u život proklamovanih i zakonom zajemčenih prava i obaveza, odnosno utvrđivanje efikasnog i kvalitetnog sistema odgovornosti, utvrđivanje efikasnog instucionalizovanog sistema određenih organa i organizacija sa potrebnim sistemom ovlašćenja na svim društvenim nivoima od lokalne samouprave do republičkih organa uprave uz vidnu pomoć nauke i struke. Tek podizanjem svesti kod svih u pogledu ostvarivanja i oživotvorenja prava svakog čoveka na zdravu životnu sredinu mogu se očekivati početni uspesi u ovoj borbi čiji nesupreh dovodi u pitanje i opstanak ljudskog roda uopšte (Vančina, 1982: 76-89).

Stoga ćemo se i mi baviti jednim segmentom ovog sistema efikasne, kvalitetne, blagovremene, zakonite i potpune zaštite i uređivanja životne sredine. To je sistem pravnih propisa koji za objekt regulative ima životnu sredinu u celosti ili pojedine njene segmente: vodu, vazduh, zemljište, floru, faunu i sl. No, u pravnoj teoriji se u poslednje vreme razvija i shvatanje koje ima sve širi krug zagovornika prema kome se ovde ipak radi o pravnom sistemu koji uređuje jedno i to bitno pravo čoveka, pravo koje ulazi u korpus osnovnih, fundamentalnih, opštecivilizacijskih i univerzalnih ljudskih prava (Human Rights) – pravo na zdravu životnu sredinu. Ovo pravo je i u našim ustavnim aktima koji su doneti poslednjih godina proklamovano kao osnovno ljudsko pravo čija je zaštita dobila karakter ustavnog postulata (Joldžić, 2007: 19-28).

2. ZNAČAJ MEĐUNARODNIH STANDARDARDA U ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE

Budući da rizik akcidentalnog ugrožavanja životne sredine predstavlja ekspanzivnu pojavu koja ne poznaje granice između naroda, država, pa i kontinenata, to je logično da je međunarodna zajednica rano uočila potrebu jedinstvenog sagledavanja načina, postupaka i uslova za postavljanje sistema sveobuhvatne, potpune, efikasne i kvalitetne zaštite, uređivanja i unapređivanja životne sredine u celini ili pojedinih njenih segmenata (Ninković, 2004: 116-129). S druge strane, ta međunarodna zajednica je pravilno uočila opasnost od različitih oblika i vidova povređivanja ili ugrožavanja životne sredine.

Polazeći od toga danas je u međunarodnim okvirima postavljena jedinstvena osnova u pravcu uspostavljanja "održivog razvoja" životne sredine u skladu sa ekonomskim i društvenim potrebama. Naime, to je novi društveni odnos prema životnoj sredini, prostoru i prirodnim resursima sa punom svešću postojanja odgovornosti pred budućim generacijama. Time su postavljeni osnovi nove grane prava – međunarodnog prava životne sredine koja utvrđuje sistem relevantnih međunarodnih standarda inaugurisanih u aktima univerzalnih (OUN) i regionalnih (Savet Evrope, Evropska unija i dr.) međunarodnih organizacija za koje postoji obaveza pojedinih država da ih implementiraju u svoje nacionalno zakonodavstvo.

U oblasti ekološkog prava u značajnoj meri se ističu propisi međunarodnog karaktera. Oni mogu biti univerzalnog ili regionalnog karaktera. No, značaj i snaga ovih međunarodnih propisa čak i kada nisu formalno izvor prava i obaveza iz ove oblasti je u tome što standarde i normative koje sadrže ovi propise upravo zbog karaktera akcidentalnog ugrožavanja životne sredine koje često ne poznaje granice između zemalja često države primenjuju i unose u svoj pravni i društveni život često i pre formalnog pristupanja određenim organizacijama, odnosno međunarodno pravnim aktima (Todić, Vukasović, 2002: 118-134).

3. SAVET EVROPE I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Tehničko-tehnološki razvoj poslednjih decenija prošlog veka stvorio je mnoge i raznovrsne izvore opasnosti za životnu sredinu. Takvo ugrožavanje čovekove životne i radne sredine proizvodi veliku štetu ljudima, njihovom životu, telesnom integritetu, zdravlju, imovini ali i drugim vrednostima ugrožavajući istovremeno i osnove opstanka samog ljudskog roda. Zato je međunarodna zajednica utvrdila niz mera, postupaka i sredstava sa ciljem da se otklone, spreče ili umanje izvori ugrožavanja životne sredine (Hedemann Robinson, 2007: 216-231). Pošto se radi o globalnom problemu koji ugrožava velike prostore, to je logična i zabrinutost međunarodne zajednice za očuvanje životne sredine.

Za našu zemlju koja se nalazi u fazi temeljite reforme, ne samo društvenog, političkog, već i pravnog sistema, od posebnog je značaja pitanje harmonizacije propisa nacionalnog domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim propisima, u prvom redu sa evropskim propisima i evropskim pravnim standardima (Todić, Vukasović, 2002: 118-126). U tom smislu sa aspekta zaštite životne sredine i otklanjanja štete koja je izazvana mogućim izvorima ugrožavanja ove sredine od posebnog su značaja sledeće konvencije Saveta Evrope. To su: 1) Konvencija o građanskoj odgovornosti za štete nastale usled aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu iz 1993. godine i 2) Konvencija o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava iz 1998. godine.

Još od svog osnivanja 1949. godine, Savet Evrope je kao osnovne ciljeve svog delovanja odredio: 1) zaštitu ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, 2) unapređenje svesti i podsticanje razvoja kulturnog identiteta i različitosti evropskih zemalja, 3) traženje rešenja za probleme sa kojima se suočava evropsko društvo (npr. oštećenje životne sredine, kloniranje, itd) i 4) pružanje pomoći u učvršćivanju odnosno konsolidaciji stabilnosti demokratije kroz implementaciju političkih, zakonodavnih i ustavnih reformi. Iz ovako postavljenih ciljeva, proizilazi da je Savet Evrope kao regionalna politička organizacija ovlašćen da preduzima različite aktivnosti u sledećim oblastima: ljudska prava, pravna saradnja, socijalna kohezija, zdravlje, obrazovanje, kultura, nauka, mediji, sport, omladina, lokalna demokratija, životna sredina i regionalno planiranje.

Kao član Saveta Evrope u kratkom vremenskom periodu ćemo morati prihvatiti mnoga međunarodna pravna akta ove evropske organizacije, a među njima i ove dve konvencije koje se odnose na uspostavljanje efikasnog sistema zaštite životne sredine na putu stabilizacije i asocijacije sa evropskim i međunarodnim pravom i standardima (Morand Deviller, 1987: 128-141).

3.1. Građansko pravna odgovornost

U skladu sa principom 13. Deklaracije o životnoj sredini i razvoju iz Rio de Žaneira koja je doneta 1992. godine, Savet Evrope je, u cilju obezbeđivanja adekvatne kompenzacije za štete koje su prouzrokovane aktivnostima koje su opasne za životnu sredinu, u Luganu 21. juna 1993. godine doneo Konvenciju o građanskoj odgovornosti za štete nastale usled aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu - poznata i kao Lugano konvencija (Savet Evrope, 1996: 169-189). U početnim odredbama Konvencija je utvrdila osnovne pojmove i njihovu sadržinu koja će se jedinstveno tumačiti od članica ove najstarije evropske organizacije. Tako se kao životna sredina smatraju: životni izvori kako abiotski tako i biotski kao što su vazduh, voda, zemljište, flora, fauna i interakcija među ovim faktorima; svojina koja predstavlja deo kulturnog nasleđa kao i karakteristični aspekti pejzaža.

Osnovni ciljevi koje je trebalo da ostvari Lugano konvencija jesu sledeći (Ilić Popov, 2002: 27): 1. ostvarivanje većeg jedinstva između država članica Saveta Evrope, 2. poboljšanje kvaliteta života ljudi, posebno promovisanje zdrave i ugodne životne sredine, 3. neophodnost da se ustanovi građanska odgovornost i

obezbedi odgovarajuća naknada za štete koja su prouzrokovane aktivnostima koje su opasne za životnu sredinu, 4. usvajanje principa "zagađivač plaća" kao osnova za objektivnu odgovornost i 5. potreba da se predvide određena sredstva i mere kojima će se sprečiti aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu i koja će obezbediti da se životna sredina vrati u prethodno stanje. Ovako određena životna sredina može biti ugrožena raznim izvorima opasnosti (Documents, 2007: 189-211). To su: 1) opasna aktivnost, 2) opasna supstanca i 3) incident.

Kao opasna aktivnost (Kraemer, 2007: 67-89) u smislu odredaba ove konvencije smatra se: 1) proizvodnja, rukovanje, skladištenje, upotreba ili istovar jedne ili većeg broja opasnih supstanci ili svaka delatnost koja je slične vrste u vezi sa ovim supstancama, 2) proizvodnja, uzgajanje, rukovanje, skladištenje, korišćenje, uništavanje, bacanje, oslobađanje ili svaka druga delatnost u vezi sa jednim ili više genetski modifikovanih organizama ili mikroorganizama koji predstavljaju značajan rizik za čoveka, prirodnu sredinu ili imovinu, 3) rad instalacija ili postrojenja za spaljivanje, obradu, rukovanje ili reciklažu otpadaka pod uslovom da predstavljaju značajan rizik za čoveka i prirodnu sredinu i 4) rad postrojenja za stalno odlaganje otpada.

Kao opasna supstanca smatra se svaka supstanca ili preparat koji ima osobinu da predstavlja značajan rizik za čoveka, prirodnu sredinu ili imovinu (eksplozivne, oksidativne, zapaljive, toksične, štetne, korozivne, iritirajuće i sl.). Incident u smislu prouzrokovala štete u životnoj sredini predstavlja svako iznenadno događanje ili stalno događanje u seriji koja ima isto poreklo, a koje dovodi do oštećenja ili stvara ozbiljnu i permanentnu opasnost od stvaranja štete. Usled dejstva opasnih aktivnosti, opasnih supstanci ili preparata kao i incidenta, može doći do oštećenja ili ugrožavanja životne sredine.

Ona se ispoljava u nastupanju određene štete. Kao šteta koja podleže kompenzaciji prema ovim pravilima (čl.2.st.7. Konvencije) smatraju se: 1) gubitak života ili lična povreda, odnosno povreda telesnog integriteta ili zdravlja, 2) gubitak ili oštećenje imovine sem onog koji se odnosi na same instalacije ili imanje koji su pod kontrolom rukovaoca na mestu opasne aktivnosti, 3) gubitak ili šteta koji su nastupili oštećenjem životne sredine i 4) troškovi preventivnih mera kao i svaka šteta nastala primenom ovih mera.

Odgovornost za ovako prouzrokovanu štetu se utvrđuje po odredbama evropske konvencije pod sledećim uslovima: 1) ako je ista nastala posle stupanja na snagu ovog međunarodnog pravnog akta i 2) ako se incident dogodio na teritoriji neke od zemalja ugovornih strana bez obzira gde se osećaju posledice štete. Ta se odgovornost za prouzrokovanu štetu može javiti u dva vida i to kao: 1) odgovornosti u pogledu supstanci, organizama i određenih otpadnih instalacija ili lokacija i 2) odgovornosti u pogledu lokacija za stalno deponovanje otpada.

U prvom slučaju rukovalac koji obavlja opasnu aktivnost odgovoran je za ukupno nastupelu štetu usled ove aktivnosti kao rezultat akcidenta u vreme ili u toku perioda kada je on obavljao kontrolu te aktivnosti. Kao rukovalac se smatra lice koje vrši kontrolu opasne aktivnosti. U drugom slučaju odgovoran je rukovalac

na lokaciji za stalno deponovanje otpada u vreme kada je šteta prouzrokovana otpadom deponovanim na toj lokaciji (Knez, 1998: 118-129).

Od navedenih pravila o odgovornosti za štetu postoje određeni izuzeci u kojim slučajevima nema odgovornosti rukovaoca. To su sledeći slučajevi: 1) kada je šteta prouzrokovana ratnim zbivanjima, neprijateljstvom, građanskim ratom ili ustankom, 2) prirodnim fenomenom izuzetnog karaktera koji se ne može izbeći, niti mu se može suprotstaviti, 3) delatnošću neke treće strane, 4) zagađivanjem na prihvatljivim nivoima (a šta su prihvatljivi nivoi predstavlja faktičko pitanje koje se mora rešiti u svakom konkretnom slučaju imajući u vidu sve okolnosti objektivnog i subjektivnog karaktera) ili 5) opasnim aktivnostima koje su obavljene u skladu sa zakonom u interesu lica koje je pretrpelo štetu.

Odgovornost za ovako prouzrokovanu štetu zagađenjem životne sredine se praktično svodi na naknadu materijalne i nematerijalne štete u vidu kompenzacije. Tužba za kompenzaciju se pokreće pred nacionalnim sudskim organima i to prema mestu gde je pretrpljena šteta ili gde je sprovedena opasna aktivnost ili gde je uobičajeno mesto boravka optuženog (alternativna nadležnost). No, ovom je konvencijom predviđena mogućnost da se u ovakvim slučajevima može na zahtev organizacija ili organa koji se bave zaštitom, čuvanjem i unapređenjem životne sredine odrediti: 1. zabrana opasne aktivnosti koja je protivzakonita i koja predstavlja ozbiljnu pretnju nanošenju štete životnoj sredini, 2. nalog rukovaocu da preduzme određene tačno navedene mere za sprečavanje incidenata ili nastanka ovakve štete u budućnosti, 3. nalog rukovaocu da preduzme mere nakon incidenta da se spreči nastanak buduće štete i 4. nalog rukovaocu da preduzme mere povratka u pređašnje stanje.

Ova konvencija u članu 14. predviđa interesantno rešenje u pogledu slobodnog pristupa informacijama kojima raspolažu organi javne vlasti (dakle nadležni državni organi). Naime, svako lice na svoj zahtev i bez obaveze da u konkretnom slučaju dokazuje opravdani interes ima pravo na pristup informacijama koje se tiču životne sredine (o njenom stanju, kvalitetu oblicima i vidovima odnosno stepenu oštećenja ili ugrožavanja i sl.) pod uslovom da takvim podacima raspolažu javne vlasti¹.

Ovo pravo na informisanje je ograničeno samo u sledećim slučajevima, kada to nalažu sledeći razlozi: 1) poverljivost rada organa javne vlasti, međunarodni odnosi ili nacionalna odbrana, 2) javna bezbednost, 3) pitanja koja jesu ili su bila u sudskom postupku ili su pod istragom, 4) komercijalna (poslovna) i industrijska poverljivost uključujući i intelektualnu svojinu, 5) ako se radi o materijalu koji je obezbedila treća strana bez pravne obaveze te strane da tako postupi i 6) ako se radi o materijalu čije bi obelodanjivanje učinilo verovatnijim oštećenje životne sredine na koju se taj materijal odnosi.

¹ Ovo je rešenje u skladu sa Direktivom Saveta Evropske zajednice (90/313/EEC) o slobodi pristupa informacijama o životnoj sredini od 7. juna 1990. godine.

3.2. Krivično pravna odgovornost

U cilju da se još više pooštri odgovornost pojedinaca, pravnih lica, preduzeća, ustanova ili drugih organizacija sa multinacionalnim karakterom, pa čak i samih država i međunarodnih organizacija u oblasti uređivanja, očuvanja, unapređenja i zaštite životne sredine, u međunarodnim okvirima se ubrzo uočilo da nije dovoljna samo mogućnost utvrđivanja građansko pravne odgovornosti za štetu koja je prouzrokovana životnoj sredini. Posle pet godina intezivnih napora mnogih naučnih i stručnih radnika, došlo je do usvajanja nove evropske konvencije koja je postavila osnove i okvire krivične odgovornosti za prouzrokovane štete po životnu sredinu (Serčić, 2003: 89-97).

Tako je po prvi put uspostavljena sveobuhvatna krivično pravna zaštita životne sredine u međunarodnim okvirima i to upravo usvajanjem Konvencije o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava (Jovašević, 2009: 117-132). Ovu je konvenciju Savet Evrope usvojio u Strazburu 4. novembra 1998. godine. Na ovaj način se htela podići efikasnost i kvalitet zaštite životne sredine u regionu, ali i da se kvalifikuju kao kažnjivi delikti određene radnje, postupci ili njihova propuštanja kada prouzrokuju oštećenje ili narušavanje životne sredine. Praktično se ovim rešenjima uspostavljaju osnove jedinstvene krivično pravne zaštite životne sredine u okviru evropskog prava i osnove odgovornosti fizičkih ali i pravnih lica za krivična i druga kažnjiva dela (upravne prekršaje kako ih naziva konvencija).

Sve zemlje koje su potpisale ovu konvenciju imaju obavezu da preduzmu određene mere i aktivnosti. Te aktivnosti su dvojakog karaktera: 1) na nacionalnom planu i 2) na međunarodnom planu. Na nacionalnom planu ovom se konvencijom postavljaju osnove za predviđanje u krivičnim zakonodavstvima određenih ponašanja kao krivičnih dela i propisivanje krivičnih sankcija za njihove učinioce, a na međunarodnom planu ta se obaveza ogleda u preciziranju pravila o međunarodno pravnoj saradnji između država u suprotstavljanju ovakvim kriminalnim radnjama koje mogu da ugroze životnu sredinu na širim prostorima.

U osnovi ove konvencije Saveta Evrope nalazi se ostvarenje sledećih proklamovanih ciljeva (Vlašić Feketija, 2004: 67-89): 1. potreba vođenja zajedničke kaznene politike u cilju zaštite životne sredine, 2. zahteva da život i zdravlje ljudi, kao i flora i fauna te drugi prirodni resursi budu zaštićeni svim raspoloživim sredstvima uključujući i krivičnopravne mere, 3. potreba da se nekontrolisana upotreba tehnologije kao i prekomerna eksploatacija prirodnih resursa koji dovode do ozbiljnih rizika po životnu sredinu prevaziđu merama koje su koordinirane između zemalja članica Saveta Evrope i ostalih zemalja koje potpišu, odnosno ratifikuju ovu konvenciju, 4. neophodnost da se kršenje principa zaštite životne sredine propiše kao krivično delo koje podleže odgovarajućim sankcijama i 5. krivično gonjenje i kažnjavanje učinilaca krivičnih dela u oblasti zaštite životne sredine i želja da se u tom cilju ojača i međunarodna saradnja.

Zapravo ova je konvencija trebalo da podigne nivo zaštite životne sredine u regionu (i tako smanje ili suzbiju u potpunosti prekogranični incidenti), da se kriminalizuju

određeni postupci i radnje, odnosno njihovo propuštanje kada su štetni za životnu sredinu i to putem jedinstvenog međunarodnog pravnog instrumentarijuma. Njome se uspostavlja dve vrste obaveza za države potpisnice da uspostave efikasan i sveobuhvatan sistem odgovarajućih mera. To su sledeće mere: 1) mere koje države treba da preduzmu na nacionalnom planu (drugi deo konvencije) koje se sastoje u obavezi propisivanja oblika ugrožavanja životne sredine kao krivičnih dela ili prekršaja na način i u granicama koji su konvencijom predviđeni, te utvrđivanju sistema adekvatnih krivičnih sankcija za učinioce tih dela i 2) mere koje države treba da preduzmu na međunarodnom planu (treći deo konvencije) koje se sastoje u ostvarivanju efikasne međunarodne saradnje radi ostvarivanja ciljeva konvencije.

I Konvencija o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava u odredbi člana 2.stav 1. tačka b. definiše objekat zaštite. To je životna sredina koja ovde obuhvata: 1) ljude, odnosno određene vrednosti ljudskog života, telesnog integritete ili zdravlja, 2) vazduh, vodu i zemljište, 3) zaštićene spomenike i druge zaštićene objekte, 4) imovinu, 5) biljke (flora) i 6) životinje (fauna).

Kao radnje izvršenja krivičnih dela povrede ili ugrožavanja životne sredine mogu se javiti: 1) aktivne radnje, činjenje (pozitivne delatnosti) i 2) negativne radnje, nečinjenje (propuštanje određenih radnji uopšte ili na određenom mestu ili u određeno vreme ili sa određenim sredstvom i sl). Naime, kao radnje izvršenja pojedinih krivičnih dela kojima se povređuje, degradira, ugrožava ili narušava životna sredina prema odredbama ove konvencije, za koje se može predvideti krivično kažnjavanje određene su sledeće delatnosti: 1. ispuštanje, emisija ili uvođenje neke količine supstanci ili jonizujućeg zračenja u vazduh, vodu ili zemljište, 2. nezakonito odlaganje, tretman, čuvanje, transport, izvoz, uvoz opasnog otpada, 3. nezakonito ispuštanje, emisija ili uvođenje neke količine supstanci ili jonizujućeg zračenja u vazduh, vodu ili zemljište i 4. nezakonit rad postrojenja koja obavljaju opasne aktivnosti pri čemu je došlo do nastupanja smrti ili ozbiljnog telesnog povređivanja ili narušavanja zdravlja nekog lica, ili stvaranja rizika od izazivanja smrti ili ozbiljne povrede ili oštećenja zaštićenih objekata ili spomenika ili druge imovine, ili oštećenje kvaliteta vazduha, vode, zemljišta, životinja ili biljaka.

Pored navedenih radnji izvršenja krivičnih dela, kao kažnjive su predviđene i sve druge delatnosti kojima se podstiče ili pomaže u ostvarivanju delatnosti kojima se narušava ili ugrožava životna sredina. To znači da je izričito po odredbama ove konvencije predviđena odgovornost i za saučesništvo u vidu podstrekavanja i pomaganja. Konvencijom Saveta Evrope su takođe precizno određeni pojam, karakteristike i vrste prouzrokovanih posledica. Ona se naime može javiti kao: 1. smrt nekog lica, 2. ozbiljna povreda (narušavanje) telesnog integriteta ili zdravlja nekog lica, 3. stvaranje značajnog rizika od izazivanja smrti ili telesne povrede (ovde se posledica ne javlja u vidu povrede, već ugrožavanja zaštićenog dobra, dakle u stvaranju, neposredne, stvarne, konkretne opasnosti po život, telesni integritet ili zdravlje), 4. suštinsko, dakle značajno oštećenje zaštićenih spomenika, drugih zaštićenih objekata, imovine, biljaka i životinja ili stvaranje opasnosti po navedena dobra da budu oštećena ili povređena i 5. suštinsko oštećenje kvaliteta vazduha, vode, životinja ili biljaka odnosno stvaranje opasnosti po navedena dobra.

Za navedene kažnjive, zabranjene, protivpravne delatnosti fizičkih i pravnih lica, konvencijom su predviđene i određene vrste i mere krivičnih sankcija. To su sledeće vrste sankcija: 1. kazna lišenja slobode, 2. novčana kazna i 3. konfiskacija imovine koja se može javiti u tri vida i to kao: a) oduzimanje sredstava, b) oduzimanje prihoda i v) oduzimanje druge imovine čija vrednost odgovara prihodima.

Ovo su osnovne vrste krivičnih sankcija koje države potpisnice konvencije treba da propišu u svom nacionalnom zakonodavstvu za krivična dela protiv životne sredine (ekološka krivična dela) koja su sankcionisana ovom konvencijom. Pri tome nije unapred određen raspon (minimum i maksimum) kazne zatvora ili novčane kazne koji će biti zaprečen za pojedina krivična dela. To je ostavljeno samim državama da odrede shodno obimu i intenzitetu društvene opasnosti i sistemu kaznene politike koji je institucionalizovan u određenoj državi. Pored kazni predviđena je i obaveza učinioca određenog krivičnog dela da uspostavi narušeno stanje životne sredine (tzv. povraćaj u pređašnje stanje ili restitucija). Ovo nije vrsta krivične sankcije, već predstavlja izraz pravičnosti da se naknadi sve što je prouzrokovano protivpravnim ponašanjem i tako ponovo uspostavi pređašnje stanje (Benc, 1994: 115-134).

Iako ova konvencija ima za cilj obezbeđenje efikasne i potpune "zaštite životne sredine putem krivičnog prava" ona pored krivičnih dela kojima se povređuje ili ugrožava životna sredina u članu 4. predviđa još jednu vrstu kaznenih delikata - upravne prekršaje. To je vrsta protivpravnih delatnosti – činjenja i nečinjenja koje se mogu preduzeti sa umišljajem ili nehatom u sledećim oblicima: 1. nezakonito ispuštanje, emisija ili uvođenje nekih količina supstancija ili jonizujuće radijacije u vazduh, vodu ili zemljište, ali bez nastupele posledice kao što je to slučaj kod krivičnog dela iste vrste. To znači da za postojanje upravnog prekršaja u ovom obliku je dovoljno samo preduzimanje jedne ili više ovako određenih delatnosti bez obzira da li su one i u kojoj meri uticale negativno na životnu sredinu, 2. nezakonito izazivanje buke, 3. nezakonito odlaganje, tretman, čuvanje, transport, izvoz ili uvoz otpada, 4. nezakoniti rad pojedinih postrojenja, 5. nezakonita proizvodnja, tretman, upotreba, transport, izvoz ili uvoz nuklearnih materijala, drugih radioaktivnih supstancija ili opasnih hemikalija, 6. nezakonito izazivanje štetnih promena na prirodnim komponentama nacionalnog parka, prirodnih rezervata, površina za očuvanje vode ili drugih zaštićenih područja i 7. nezakonito posedovanje, ubiranje, ubijanje, oštećenje ili trgovina zaštićenim vrstama divlje flore i faune.

I ova konvencija nema neposrednu primenu na konkretne slučajeve ugrožavanja životne sredine (Ban, 2004: 218-231). Njene odredbe će biti sprovedene u život samo i ukoliko pojedine zemlje, bilo članice Saveta Evrope ili druge, u svoje nacionalno krivično zakonodavstvo inkorporiraju sistem kažnjivih delikata i za njih predvide određenu vrstu i meru kazne čije okvire upravo daje ova konvencija.

4. ZAKLJUČAK

Budući da rizik akcidentalnog ugrožavanja životne sredine predstavlja ekspanzivnu pojavu koja ne poznaje granice između naroda, država, pa i kontinenata, to je logično

da je međunarodna zajednica rano uočila potrebu jedinstvenog sagledavanja načina, postupaka i uslova za postavljanje sistema sveobuhvatne, potpune, efikasne i kvalitetne zaštite, uređivanja i unapređivanja životne sredine u celini ili pojedinih njenih segmenata. S druge strane, međunarodna zajednica je pravilno uočila opasnost od različitih oblika i vidova povređivanja ili ugrožavanja životne sredine. Polazeći od toga danas je u međunarodnim okvirima postavljena jedinstvena osnova u pravcu uspostavljanja "održivog razvoja" životne sredine u skladu sa ekonomskim i društvenim potrebama.

Naime, to je novi društveni odnos prema životnoj sredini, prostoru i prirodnim resursima sa punom svešću postojanja odgovornosti pred budućim generacijama. Time su postavljeni osnovi nove grane prava – međunarodnog prava životne sredine koja utvrđuje sistem relevantnih međunarodnih standarda inaugurisanih u aktima univerzalnih (OUN) i regionalnih (Savet Evrope, Evropska unija i dr.) međunarodnih organizacija za koje postoji obaveza pojedinih država da ih inplementiraju u svoje nacionalno zakonodavstvo.

U tom smislu sa aspekta zaštite životne sredine i otklanjanja štete koja je izazvana mogućim izvorima ugrožavanja ove sredine od posebnog su značaja međunarodni standardi sadržani u više dokumenata donetih u okviru i pod okriljem Saveta Evrope: 1) Konvencija o građanskoj odgovornosti za štete nastale usled aktivnosti koje su opasne za životnu sredinu iz 1993.godine i 2) Konvencija o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava iz 1998.godine.

LITERATURA

- (1) Ball, S., Bel, S. (1991). *Environmental Law*, London: Sweet-Maxwell.
- (2) Ban, A. (2004). "Zaštita okoliša", *Izazovi institucionalnih prilagodbi*, Zagreb, 211-234.
- (3) Benc, S. (1994). "Politika zaštite okoliša Evropske unije i orijentacija Republike Hrvatske", *Evropska unija*, Zagreb, 115-134.
- (4) Hedemann Robinson, M. (2007). *Enforcement of European Union Environmental Law*, London, New York.
- (5) Ilić Popov, G. (2002): Savet Evrope i zaštita životne sredine, Beograd: Centar za antiratnu akciju.
- (6) Joldžić, V. (2007). *Ekološko pravo države u tranziciji*, Beograd: IKSI.
- (7) Jovašević, D. (2009). Sistem ekoloških delikata, Niš: Pravni fakultet.
- (8) Knez, R. (1998). *Odgovornost gospodarskih subjekta za obremenjevanje okolja u materijalen in mednarodnem zasebnom pravu*, Maribor: Založba GV.
- (9) Kraemer, L. (2007). *EC Environmental Law*, London: Cambridge.
- (10) Morand Deviller, J. (1987). *Le droit de l'environnement*, Paris: Dalloz.
- (11) Ninković, M. (2004). *Zaštita životne sredine i ekološke parnice u SAD*, Beograd: Pravni fakultet.
- (12) Serčić, M. (2003). *Međunarodnopravna zaštita morskog okoliša*, Zagreb: Pravni fakultet.
- (13) Todić, D., Vukasović, V. (2002). *Ekološka kriza u svetu i odgovor međunarodne zajednice*, Beograd: Institut za međunarodnu poliriku i privredu.
- (14) Vančina, F. (1982). *Čovjekova okolina*, Zagreb: Narodne novine.
- (15) Vlašić, J., Vlašić Feketija, M. (2006). "Važnost zaštite okoliša u Hrvatskoj u procesu pristupanja Evropskoj uniji", *Izazovi sudjelovanja*, Zagreb.

- (16) (1996). *Savet Evrope 1949-1996. godine*, Beograd: Službeni list.
- (17) (2005). *Documents in European Community Environmental Law*, London.
- (18) Council of Europe, *Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment*, Lugano, 21.06.1993., European Treaty Series - No. 150, preuzeto sa:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007c079>.

ENVIRONMENTAL PROTECTION IN EUROPEAN LAW

Over last decades the economic and business development as well as the accelerated industrialization and technical and technological progress coupled with the application of the new technologies and integration of all countries in European and global business, economic and traffic flows, based primarily on technological and scientific achievements gave rise to a particular level and degree of contamination of the main natural resources of the living world. Due to the great importance of regulating, improving and protecting the environment, either concerning all its aspects or just some of them (water, air, soil, flora and fauna), the international community through a number of international (Under the auspices of UN) or regional (Council of Europa and European Union) legal acts established the legal standards in the given field, that had to be implemented by certain countries, including the Republic of Serbia, into respective national legislations as an attribute of the rule of law states. It is the foundation for determination of the Republic of Serbia as the state that strongly protects the principle of sustainable development. In this paper the author has analysed application of european standards in new environmental law in the Republic of Serbia from 2005.

KEYWORDS: Environment / Protection / Regulation / Legal standards / European law